

Petrișor Militaru • Gabriel Nedelea • Silviu Gongonea
(editori)

VIRGIL TEODORESCU
(1909- 1987)

Petrișor Militaru • Gabriel Nedelea • Silviu Gongonea
(editori)

Virgil Teodorescu și suprarealismul european

Editura Universitaria
Craiova, 2020

Referenți științifici:**Prof.univ.dr. Michael Finkenthal**, Universitatea Evreiască din Ierusalim**Prof.univ.dr. Nicolae Panea**, Universitatea din Craiova

Copyright © 2020 Editura Universitaria

Toate drepturile sunt rezervate Editurii Universitaria

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României**Virgil Teodorescu și suprealismul european** / coord.: Petrișor Militaru,

Gabriel Nedelea, Silviu Gongonea. - Craiova: Universitaria, 2020

Conține bibliografie

ISBN 978-606-14-1687-5

I. Militaru, Petrișor (coord.)

II. Nedelea, Gabriel (coord.)

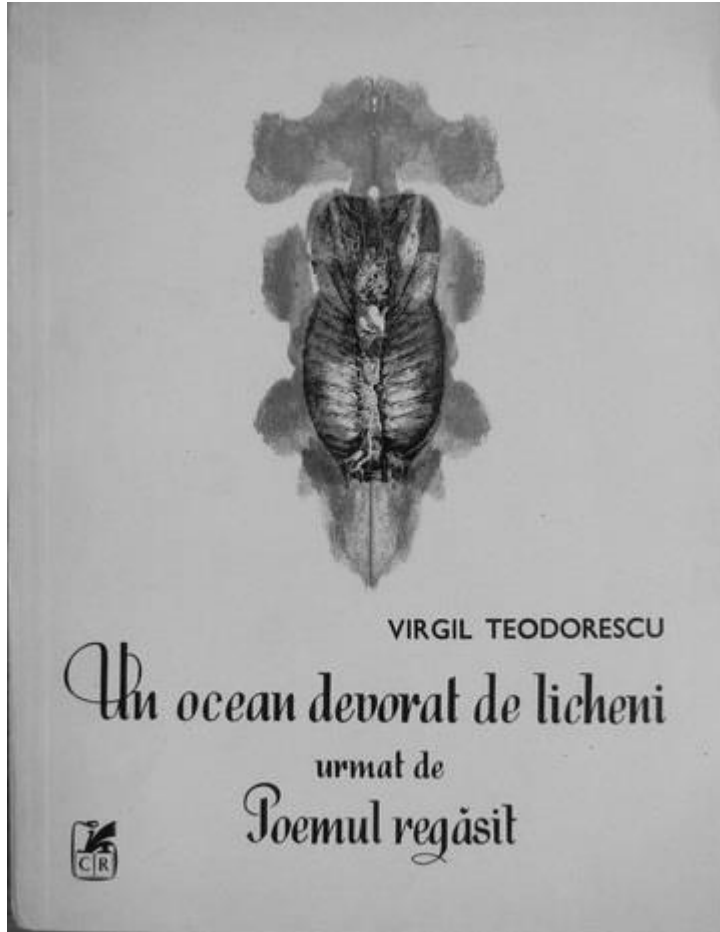
III. Gongonea, Silviu (coord.)

821.135.1.09

929

© 2021 by Editura Universitaria

Această carte este protejată prin copyright. Reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea prin orice mijloace și sub orice formă, cum ar fi xeroxarea, scanarea, transpunerea în format electronic sau audio, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețelele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informațiilor, cu scop comercial sau gratuit, precum și alte fapte similare săvârșite fără permisiunea scrisă a deținătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislației cu privire la protecția proprietății intelectuale și se pedepsesc penal și/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

Virgil Teodorescu, *Un ocean decorat de licheni urmat de Poemul regăsit*, cu șase stilmancii de D. Trost, Editura Cartea Românească, București, 1984.

Nota editorilor

Facultatea de Litere a Universității din Craiova a organizat în intervalul 22-23 noiembrie 2019 cea de-a șasea ediție a Simpozionului Național „Craiova și Avangarda Europeană”, ediție ce a avut ca temă de dezbateri relația lui Virgil Teodorescu cu suprarealismul european. Invitați de onoare au fost prof. univ. dr. Michael Finkenthal (Universitatea Evreiască din Ierusalim) și conf. univ. dr. Emanuela Ilie (Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași).

Volumul de față cuprinde comunicările de la simpozion, atât despre rolul jucat de Virgil Teodorescu în cadrul Grupului Suprarealist de la București, cât și despre specificul poeziei sale suprarealiste sau relația cu ideologia comunistă și consecințele care derivă de aici.

Cea de-a șasea ediție a Simpozionului Național „Craiova și Avangarda Europeană” vine în continuarea a cinci manifestări culturale anterioare organizate cu sprijinul Casei de Cultură „Traian Demetrescu” sau cu sprijinul Bibliotecii Județene „Alexandru și Aristia Aman” din Craiova, sub emblema „Craiova și Avangarda Europeană”, fiecare având o tematică specifică:

i) Centenar Gherasim Luca (21-22 octombrie 2013, Casa de Cultură „Traian Demetrescu”), invitat de onoare: Cătălin Davidescu;

ii) Suprarealismul lui D. Trost (28-29 noiembrie 2014, Casa de Cultură „Traian Demetrescu”), invitat de onoare: Michael Finkenthal;

iii) Centenar Gellu Naum (4-5 decembrie 2015, Casa de Cultură „Traian Demetrescu”), invitați de onoare: Simona Popescu și Ion Bogdan Lefter;

iv) Centenar Dada (21-22 octombrie 2016, Casa de Cultură „Traian Demetrescu”), invitați de onoare: Vladimir Pană și Nicolae Tzone.

v) Sașa Pană și revista avangardistă *unu* (23-24 noiembrie 2018, Biblioteca Județeană „Alexandru și Aristia Aman”), invitați de onoare: Geo Șerban, Vladimir Pană și Cosmin Pană.

Simpozionul Național „Craiova și Avangarda Europeană” din 2019 i-a fost dedicat lui Virgil Teodorescu și Grupului Suprarealist de la București, fiind o manifestare culturală care își propune să promoveze valorile literare și artistice naționale și internaționale cu relevanță în actualul context european. Ca și edițiile anterioare, prezentul simpozion și-a propus să promoveze avangardiștii/

suprarealiștii români de talie europeană care au contribuit la consolidarea și evoluția literaturii și artei românești și, în plus, la constituirea unei identități culturale și spirituale prin formarea de mentalități integrator-europene în rândul marelui public.

Ca de fiecare dată, ne exprimăm speranța ca *tradiția* simpozioanelor anuale dedicate avangardei românești și europene să continue la Craiova și în anul următor.

I. Poezia lui Virgil Teodorescu

„Cu gândul să se piardă”:
Virgil Teodorescu și Nina Cassian

Abstract: Our paper is aimed at the connection between Nina Cassian and Virgil Teodorescu that was mentioned quite frequently and explicitly by her in the first volume of her memoirs reunited under the title *Memory as a dowry*. The question that is in the center of our research is: How was this approach created and what was it based on?

Keywords: Virgil Teodorescu, Nina Cassian, Romanian Surrealism

*Chema-voi leopardul în mlaștini alungat
pe care-l învățasem pe vremuri să vorbească -
am auzit că poartă pe cap un fel de cască
și iese rar din casă, și-atunci, pe inserat.*

*De felul lui îngândurat și trist,
ba uneori ursuz - dar nu contează,
am reținut, ca element de bază,
doar ochii lui ciudați de ametist.*

*Aș vrea să-i mângâi blana dar nu mai știu deloc
să stabilesc raportul care fusese-odată,
când cunoscusem fiecare pată
a blănii lui de pulbere și foc.*

*Ne-ntrețineam, pe vremuri, în limba leopardă,
pe care o vorbeam destul de des,
azi însă, după câte-am înțeles,
preferă limba spargă.*

*Sărise din ogradă, peste gard,
înconjurat de-o droaie de copii,
cu gândul să se piardă în vastele câmpii –
mâhnitul și bătrânul leopard.*

Poezia de mai sus a fost publicată de Virgil Teodorescu în volumul *Culminația umbrei*, apărut în anul 1980. Aluzia la Nina Cassian, prin menționarea limbii/ spargă, este mai mult decât transparentă. Bătrânul leopard rănit în multe bătălii, își lua din când în când revanșa, ironic dar nu mușcător, aparent resemnat (stilul și intensitatea versului e diferit de cel din *Am fost pertu*, poem în care poetul se răfuia cu amicul său de odinioară Gellu Naum). Legătura dintre Nina Cassian și Virgil Teodorescu a fost menționată destul de frecvent și în mod explicit de aceasta în primul volum al amintirilor ei reunite sub titlul *Memoria ca zestre*. Cum s-a creat această apropiere și pe ce s-a bazat ea? La întrebarea, deloc retorică, „cum se împăcau vederile și practicile noastre avangardiste cu vederile noastre comuniste?” – Nina Cassian răspundea simplu, „Foarte bine. Eram revoluționari în viață și în artă – ca Éluard și Lorca, Tzara și Picasso, Maiakovski și Brecht și atâția alții” (*Memoria I*, p. 24). Om de stânga și el, cu „origine (relativ) sănătoasă”, Virgil Teodorescu se va apropia rapid, după destrămarea în 1948 a grupului suprealist Infra-Noir din care a făcut parte de la înființarea sa în 1940, de noile structuri ale regimului comunist.

În anii de studenție se pare că Teodorescu i-a cunoscut pe Miron Constantinescu și pe Gogu Rădulescu, pe Constanța Crăciun și pe Corneliu Mănescu, care vor face mai târziu cu toții o carieră importantă în structurile de putere ale statului de democrație populară. În anii care au precedat plecarea sa la Praga, unde a urmat-o pe soția sa numită în 1957 reprezentantă a Sindicatelor din R.P.R. la Organizația Mondială a acestora - va publica trei volume de poezie „proletcultistă” (sau poate mai corect ar fi să o numim „realist-socialistă”?). Se întoarce în țară în 1962, la începutul perioadei de „dezgheț” a anilor șaizeci: odată revenit la București, va fi redactor șef al secției de poezie la ESPLA apoi, începând din 1968, va fi vicepreședinte al Uniunii Scriitorilor. În 1972, devine redactor – șef al revistei *Luceafărul* pentru ca după moartea lui Zaharia Stancu în 1974, să fie ales președinte al Uniunii Scriitorilor.

După acest moment „culminant”... poetul va reveni la uneltele sale. Volumul menționat, publicat în 1980, anunță această revenire; îi va urma, în 1984, volumul *Un ocean devorat de licheni* în care apare *Poemul în leopardă* „regăsit” și publicat în „traducerea” românească, împreună cu poezia „Scrisoare de altă dată” care se deschide în mod straniu cu deloc poetica declarație: „Înțeleg apariția pe planetă a unor vise ca Lenin, Lautréamont, Hegel, Freud, Marx, Breton sau chiar a nevisatului meu prieten Zulumbunu, dar n-am să înțeleg niciodată accesul tău de furie de ieri seara...”. Dan Gulea, în *Marginaliile avangardelor*, îl identifică pe bună-dreptate pe Zulumbulu cu Gherasim Luca; poemul reproduce într-adevăr pe alocuri textual, conținutul unei scrisori *d’antan* a lui Virgil Teodorescu adresată foștilor săi prieteni și colaboratori Gherasim Luca (Zola, pentru prieteni) și D. Trost. Observăm și

aici, ca și în re-scrierea poemului în leopardă de altfel, că modificările sunt de natură „adaptivă” în primul rând: numele celui atacat nu este explicat, acuza este oarecum mai bine conturată după câteva decenii, „înțeleg ideea unicității tale ca pe o nuanță a egocentrismului tău atât de fertil”, scrie în 1984. Această reformulare înlocuiește mai agresivul și stilistic stângaciul „înțeleg unicitatea ta și dispariția ta pentru mine” din scrisoare. Apoi, poetul enunță (prozaic!) adevăratul motiv al mâniei sale: „îmi vine greu să îl accept pe inventatorul iubirii în absența mea”. Formularea inițială, „dar nu-l cunosc încă pe inventatorul lui non-oedip, pentru că apariția lui a avut loc în timpul absenței mele”, rămâne, într-adevăr, puțin neclară și oricum, voit ambiguă.

În 1950, Nina Cassian îl descrie pe Virgil Teodorescu, care avea 41 de ani în acel moment, în felul următor: „Vergi e cârn, drăguț, molatec. Suprarealism în pantaloni de catifea” (*Memoria I*, p. 146). La începutul anului 1951 (ianuarie) va nota, „circuitul obișnuit mă absoarbe din nou. Marin la mine cu un nou val de dragoste. Apoi Kindy, Vergi, Moni, Mihu, mă rog, aproape toți”. Era măritată cu Ali, Al. I. Ștefănescu, îi apăruse cartea pentru care va deveni cunoscută în toată țara, *Nică fără frică*, traducea, compunea muzică, scria împreună cu Veronica Porumbacu și Mihu Dragomir un scenariu de film și făcea „turnee scriitoricești” în Moldova. O parte din vechii prieteni pleaseră sau se pregăteau să plece în străinătate, Petru Dumitriu îi făcea „niște confidențe foarte interesante pe linia șovăielilor lui” (ibid., p. 231). În februarie, nota entuziastă că „iubește viața grozav!”, dar părea îngrijorată în același timp: „o să vie poate războiul și poate voi lupta. Capitalismul, exploatarea omului de către om, disprețul valorilor esențiale, vițelul de aur – ce porcărie!” (ibid., p. 246). Actualitatea, sloganurile ideologice, judecăți de valoare și simboluri religioase, se amestecau de-a valma în mintea tinerei poete (avea 26 de ani la acea vreme).

În aprilie, era la Sinaia, unde „criticul sovietic Martinov mi-a făcut o vizită la vilă și mi-a spus că în materie de poetă compozitoare, Nina Cassian e fără concurență chiar și în Uniunea Sovietică” (ibid., p. 257). Petrică și Yvonne Solomon (care o va îndruma în pictura în ulei) o vizitează. Tot în acest an, îl va cunoaște și pe Gellu Naum. În ianuarie 1952 notează scurt, „Duminică, Vergi, Gellu Naum și Lygia (ibid., p. 297); probabil că lucrurile s-au desfășurat bine deoarece o lună mai târziu, citim din nou, „Duminică vreau să ne vedem cu Gellu Naum” (ibid., p. 301). În iunie, reapare în jurnal Vergi: „Aseară m-am întors de la Baia Mare unde am fost cu Vergi. O consfătuire cu cititorii, destul de anostă. Drumul în avion, peste munți...”. E greu de știut când și cum au discutat cei doi aceste relații: într-o notă introdusă în jurnal aproape douăzeci și cinci de ani mai târziu (în august 1976), N.C. observa că „Virgil Teodorescu - Vergi - este și rămâne, în ciuda straniilor lui

volute și evoluții, alături de Gellu Naum, un ilustru reprezentant al curentului suprarealist în România” (ibid., p. 315).

Am văzut mai sus, foarte pe scurt, care au fost „volutele și evoluțiile” fostului suprarealist. În momentul când Nina Cassian făcea bilanțul tardiv al relațiilor ei cu V.T., acesta mai era președinte al Uniunii Scriitorilor dar, „lipsit de forța și curajul lui Zaharia Stancu, actualul președinte, dulcele și răzbătătorul Vergi, nu pare a fi deocamdată, capabil de intervenții eficace...” (ibid., p. 318). Descrierea *post festum* este tandră și înțelegătoare: „Când m-am împrietenit cu el, lucra ca redactor la Editura de Stat pentru Literatură și Artă (condusă de A. Toma dar, practic de Ali), la secția de poezie... Îmi dau seama cât de ingrată trebuia să i se pară (și chiar și era), situația lui, nevoit fiind să cerceteze cu migala lui înăscută, dar și cu spectaculoasa lui experiență poetică, sute de versuri proletcultiste, stereotipe, nesărate; îmi dau seama cu ce fel de silă ascunsă o fi lucrat la volumul meu *Horea nu mai este singur*, în care chiar dacă putea observa că are de-a face cu un (fost) poet, nu se putea să nu constate jalnica deteriorare a poeziei însăși” (ibid., p. 317). Și totuși, relațiile dintre cei doi au rămas „constant tandre și vesele” observa în cele din urmă Nina Cassian, ca și cum ar fi voit să confirme cele spuse în poemul din 1980 menționat mai sus de Virgil Teodorescu, bătrânul leopard: „Ne-ntrețineam, pe vremuri, în limba leopardă,/ pe care o vorbeam destul de des ...”.

Virgil Teodorescu
– între biografie și poezie

Abstract: The poet's winding path seen through "civilian" and literary documents. On the one hand, his life, reflected in the files of the old and new Romanian domestic Secret Services. On the other hand, his creation, as it appears in his works written during the surrealist and proletcultist periods (as well as beyond). The way his "art of compromise" influenced his literary art.

Keywords: Romanian surrealism, poetry, biography, proletcultist period

Dacă vom încerca să parcurgem în paralel traseul biografic al autorului nostru (cu evenimentele care i-au marcat adeziunea la un anumit curent ideologic) și traseul bibliografic (cu evenimentele care țin de cariera scriitoricească), vom descoperi o serie de puncte de confluență care se cer explicate: ce a însemnat opțiunea pentru comunism a lui Virgil Teodorescu și ce a însemnat alinierea lui la avangarda românească? cât a fost destin, cât a fost vocație, cât a fost influență?

Să luăm anul 1938 ca referință convențională (dar și documentară). Virgil Teodorescu avea atunci 29 de ani (cu studiile liceale încheiate și licență în litere și filosofie), debutase în anuarul Liceului „Mircea cel Bătrân” din Constanța (1926), fusese publicat de T. Arghezi în *Bilete de papagal* (1928, cu pseudonimul Virgil Rareș), scosese revista *Liceu* (1932, unde semna Cocoli Taalat) și revista *Tânăra generație* (1935, împreună cu Gellu Naum), dar mai ales desfășura o activitate publicistică intensă în revistele de stânga *Era nouă*, *Reporter*, *Fapta* ș.a. Talentul său literar se afla încă la stadiul de promisiune, recunoscut în cercul restrâns al apropiaților și comilitonilor, însă nicidecum în revistele care formau *mainstream*-ul cultural românesc (situație comună unei bune părți din avangarda autohtonă). În aceste condiții, surpriza recunoașterii condiției de „scriitor” a lui Virgil Teodorescu ne-o oferă arhivele Siguranței Statului, într-un document din 14 iunie 1938 (emis de „Corpul detectivilor – Secția 3-a”), intitulat „INFORMAȚIUNI PRIVITOARE LA ACTIVITATEA GRUPULUI SCRITORILOR ȘI ARTIȘTILOR REVOLUȚIONARI”: „... Susnumitul („JULES BUMENFELD, cu pseudonimul I. Perahim, pictor” – n.m.) a avut o consfătuire cu comuniștii HERȘCOVICI ZAHARIA, zis Paul

Păun, VIRGIL TEODORESCU și TAȘCU GHEORGHIU, membri ai zisului grup, cu care ocaziune au hotărât organizarea unor excursiuni la care să participe simpatizanții comuniști și în cadrul cărora aceștia să prezinte un program literar revoluționar.

Scopul acestor excursiuni este de a se strânge fonduri pentru editarea unui volum de poeme revoluționare ale comuniștilor *Virgil Teodorescu*, Loker Zolman, zis Gherasim Luca, ultimul plecat la Paris încă din februarie a.c., o plachetă cu reproduceri după tablourile revoluționare expuse de Perahim la Praga și un volum de traduceri din scriitorii comuniști francezi...” (s.m.)¹

Merită să insistăm puțin asupra conceptului „scriitor revoluționar”, folosit în acest document. El cumulează, deopotrivă, o vocație și un angajament (politic, de obicei). Complicată este aici identificarea factorului original: „revoluționară” e dorința de renovare/ reinventare a limbajului sau alura subversivă a mesajului? Joncționarea dintre cele două tendințe definește o mare parte a avangardei literare (și artistice).

În cazul lui Virgil Teodorescu, textele tipărite înainte de 1938 trădează mai întâi o revoltă a tinereții care combină, stilistic, imagismul bogat și crud cu o evidentă înclinație ludică (paradigmă care-i va domina poezia de maturitate):

„Abraba seamănă cu o vulpe de când o rangă l-a plesnit
peste bot
abraba varsă lacrimi în pahar și seamănă perfect cu o
vulpe
însă poate semăna și cu un ren și cu o malacă
poate semăna și cu o macara
abraba poate semăna cu orice pentru suma de zece lei pe
zi”

(*Abraba*)²

Apoi, însă, ideologicul începe să se strecoare în poezie și formula „scriitor revoluționar” prinde contur:

„Atunci când târziu în noapte
îmi destind trupul hărțuit de luptă

---

¹ *Avangarda românească în arhivele Siguranței* (ediție îngrijită și prefațată de Stelian Tănase), Ed. Polirom, Iași, 2008 (col. „Istoriei subterane”).

² Virgil Teodorescu, *Poezie neîntreruptă* (cu o prefață de Nicolae Balotă), Ed. Minerva, București, 1978 (col. Biblioteca Pentru Toți).